مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

واحد فقیري ۲۰۱۷/۱۲/۲۵

د افغانستان په سیاست کې
د قومي او مذهبي مشرانو نقش ته یو نوی نظر
دویمه برخه

میرویس نیکه (۱۷۱۵ -۱۷۰۹)

اکثره مورخین پدې متفق دي چې د ۱۸ پیړی په سر کې صفوي دولت په کندهار کې د یو لړ بنیادي سیاسي مخالفتونو او بحرانونو سره مخامخ وو. د صفوي حکومت د کندهار د بحران د را ایسارولو په منظور ګیرګین خان د نوي ګورنر په توګه انتخابوي. باید زیاته کړم چې پدې وخت کې ګیرګین په ازمایشي دوره کې دئ. ځکه ګیرګین یو وخت د ایران حکومت ته یاغي کېږي، مګر په جنګ کې ماتې خوري، او د خپلو ګناهونو د تلافي لپاره خپل دین مسیحیت خوشي کوي، او د اسلام مقدس دین مني. څرنګه چې ګرګین په ښه تدبیر باندي شهرت درلودی، نو بناً اصفهان فیصله کوي چې د کندهار حاکم ئې مقرره کړي. او په اصطلاح د ځان د سپینولو لپاره یو بل چانس هم ورکړي.
غبار لیکي ګرګین کندهار ته د رارسېدو سره سم په زیاتېدونکي توګه د غلجو او درانو اختلاف ته لمن وهل شروع کړه، او پدې وخت ئې پر غلجي مشرانو باندي زیاته تکیه کوله (مخ ۳۱۷). په کندهار کې ئې د ابدالیانو د قدرت د ختمولو په غرض د هغوی پر متقدر مشر دولت خان سدوزي باندي حمله وکړه، او هغه ئې په خپل کور کې وواژه. ګرګین دغه راز د سدوزو نور مشران ګرشک، فراه، او هرات ته تبعید کړل، او مځکې ئې غصب سوې. یو زیات شمېر ئې په ملتان کې میشته سول. غبار لیکي چې ګرګین په کندهار کې په «شدت او عصبانیت» باندي حکومت کاوه (مخ ۳۱۶).

بېنوا صاحب پخپل مشهور اثر (میرویس نیکه) کې د کندهار د تاریخي قیام د آماده ګي لپاره د دریو جرګو خبر ورکوي، او د دې جرګو ځیني غړي دا کسان معرفي کوي: د هوتکو د دوری بې ساری جنرال او سپه سالار سیدال خان ناصري، بابو جان بابي، عزیز خان نورزي، ګل خان بابړ، نور خان بریڅ، نصرو خان الکوزی، یونس خان کاکړ،او څو تنه نور چې ټول قومي ارستوکراتان او نظامي قومندانان دي، او چندان مذهبي مشران پکښې نسته (مخونه، ۹۶-۹۷).

د افغانستان د تاریخ اوسنی امریکایي لیکوال فقید دوپري په خپل کلاسیک کتاب (افغانستان) کې کاږي چې میرویس خان یو «زړه ور عسکر»، یو وطنپال افغان، او یو ماهر او نافذ شخصیت وو. هغه د حج په دوران کې له ایرانه په پټه د اصفهان پر ضد فتوا ترلاسه کړه. دوپري لیکي چې میرویس خان په اصفهان کې د صفوي حکومت په فساد او کمزوري باندي ښه پوه سو، او د صفوي نظام خوساتوب ئې په مرکز کې شخصاً تجربه کړ. دوپري وایي میرویس خان د ځان لپاره د «پاچا» عنوان انتخاب نه کړ، بلکي «د کندهار د وکیل» لقب ئې خوښ کړ (۳۲۴).

په همدې لړ کې، د میرویس خان همعصره د پېښور د سیمي لیکوال او سیاستوال افضل خان ختک په خپل کتاب (تاریخ مرصع) کې لیکي چې ګرګین او دار و دسته ئې په کندهار کې سخت ظلم کاوه، نو میرویس خان د خپل قام قیادت تر لاسه کړ، او ایرانیان ئې وشړل. افضل خان ختک د میرویس خان د فصل په اخر کې کاږي، «هغه اوس په قندهار کې ناست، او خپل حکومت او سرداري کا. توفیق ئې رفیق شه. ښه پېښتون دئ» (مخ، ۴۰۲). مطلب مې دا دئ چې د افضل ختک او نورو له اثارو څخه داسي ښکاري چې د میرویس خان نیکه د قیام ژبه او ترمینالوژي مطلقاً ملي ګرا او وطني وه. د افضل خان ختک په تعبیر د ښه والي ښه محک پښتونولي ده. د افضل خان ختک پدې بیان کې قامي او نشنلستو احساساتو پر نورو ټولو مشترکو مذهبي او سیمه ایزو هویتونو باندي څرګنده چربي کړې ده.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

په پورتني نقل قول کې څو کلمې کليدي اهميت لري، او بايد څه توضيح او تشريح سي.
اول په کندهار کې «حکومت او سرداري» کوي، او دوهم «بنه پښتون» دئ. څکه د افضل خان ختک په سياسي يادداشت کې د حکومت کولو خبره ذکر سوې ده، او دوهمه دا چې د ښه معيار قومي او ملي دئ، نه مذهبي. څکه افضل خان ختک خپله هم په يوې سياسي کورنۍ کې زېږېدلی وو، او د خپل قام د مشرتوب سرداري ئې د پلرونو او نيکه ګانو څخه ور پاته سوې وه. (افضل خان ختک د خوشحال خان ختک لمسی دی.)

سيد جمال الدين افغان په خپل مشهور کتاب (تتمهٔ البيان في التاريخ الافغان) کې د افغانستان سياسي تاريخ په کندهار کې د ۱۸ پېړۍ په سر کې د ميرويس خان هوتک د ملي حرکت څخه راشروع کوي. هغه کاږي چې افغان يو «عسکري» قوم دئ، او د خارجي اشغالګرانو او ظالمانو پر ضد ئې تل قيامونه کړي دي (مخ، ۱۴). سيد جمال الدين افغان دلته د افغانانو مهم ملي شاخصونه (الف) نظامي روحيه او (ب) د خارجيانو سلطه نه منل ښودلي دي.
سيد جمال الدين افغان ليکي: کله چې ميرويس خان کندهار له صفوي قواوو څخه پاک کړ، هغه يوه «قومي جرګه» جوړه کړه. په جرګه کې ودرېدی، او جرګه والو ته ئې خپل نطق د «آزادی» په ستايلو، او د «اسارت» په غندلو داسې آغاز کړ: «که چېرې تاسو زما ملا را وتړلئ، زما سره متحد او يو موټی سئ، افغانان به له غلامی او ذلت څخه وژغورو، او پخپل هيواد او بلاد کې به د آزادی او حُريت ببروغونه ورپوو. او د شيعه ايران د اسارت يوغ به له خپلو اوږو څخه ليرې وغورځوو.» (مخ، ۲۱)

موږ ګورو چې د ميرويس خان نيکه په وينا کې ټينګار پر ملي ازادي او له ايراني اسارته پر نجات باندي دئ. ميرويس خان لدې غلامي څخه د خلاصېدو لپاره خلګ وحدت او همکارۍ ته رابولي. د ميرويس خان د دې مهمي وينا مطلق اکثريت کلمات او ترمينالوژي ملي ګرا او غير مذهبي ده. استدالال ئې قومي او نشنلسټ دئ. په خبرو کې ئې محوري ټکي حُريت او آزادی ده. په خپل وطن کې د خپلواکۍ د جنډو د جګولو خبري دي، نه د کوم مذهبي حکومت د جوړولو پيغام. پدې لنډو پورتنو څو ټکو کې د ميرويس خان نيکه د ضد صفوي تبليغاتو ژبه ملي ده، او داعيه ئې نشنلسته ده.

د ميرويس خان يو بل همعصره پولنډی ليکوال کروسينسکي دئ. کروسينسکي په اصفهان کې په مسيحي تبليغي کارونو بوخت وو چې شاه محمود هوتک هغه ښار فتح کړ،او صفوي امپراتوري ئې نابوده کړه. څرنګه چې کروسينسکي يو باسواده مذهبي شخص وو، هغه د افغانانو د همدې فتح د سترګو ليدلي حال درج کړي وو، او د هغه همدا ياد داشتونه په حقيقت کې د هوتکو د تاريخ يوه مهمه او معتبره منبع ده. هغه کاږي چې ميرويس خان د جادوګر بيان او ژبي خاوند وو. هغه په ايران کې د خپل قام لپاره يو بې سارۍ سفير وو، او د خپل سياسي درايت، اوچت فکر، او مادي منابعو په برکت ئې د ايران دربار تسخير کړ. کروسينسکي په خپل کتاب کې بل ځای ليکي: ميرويس خان نهايت «شتمن» شخص وو (مخ ۵۱). ليکوال بل ځای وايي: ميرويس خان په مهمو کارونو کې له افغانانو سره تل «سلا مشورې» کولي (مخ ۶۲). کروسنيسکي ادامه ورکوي او ليکي: افغانانو ته د ميرويس خان وروستی مهم وصيت دا وو چې ټول بايد په «اتفاق» و اوسي، او دوښمن ته سر «ټيټ» نه کړي. او بالاخره خپل قام ته وايي:«په اتفاق کار کوئ، ښايي اصفهان ونيسئ.» (۶۵).

په ۱۸ پېړۍ کې، د صفويانو او مغلو پر ضد د افغانانو اکثره مخالفتونو ملي صبغه لرله، او ملي مشرانو د حاکمو امپراتورانو پر ضد ملي ترمينالوژي کارول، نه مذهبي. پدې دوره کې، اکثرو ملي مشرانو قومي او اشرافي رهبني لرلی. په تېره بيا د هيواد په غربي برخه کندهار او هرات کې، د صفويانو او مغلو پر ضد د اکثرو افغان مشرانو عقايد، د ژوند تجربې، او د سياسي ذهنيت محيط او ماحول ملي وو. د هغوی مهم آرمانونه د وطن او قام د بچولو پر محور راڅرخېدل. که څه هم هغوی د يوه شيعه صفوي نظام سره مخامخ ول، خو بيا هم هغوی د صفوي حاکمانو پر ضد له مذهب او دين څخه د يوې سياسي حربې په توګه کار وا نه خيست، او مذهبي او سکتوري پروپاګند ئې نه کاوه، بلکي ټول تمرکز ئې پر ملي ګرا او نشنلسټ محوررونو باندي وو. مرحوم غبار ليکي ميرويس خان له نژدو څخه ليدل چې ايراني حاکمان ئې له وطنوالو سره «ظلم او تبعيض» کوي. د خپل وطن ماليات ئې د صفوي استبداد په «خزانه» کې راجمع کېږي. او په کندهار کې ۲۰ زره مسلح خارجي ايراني عسکر مدام ساتل پر محلي خلګو باندي سخت مادي او رواني فشارونه اچولي ول. ميرويس خان د دغو ظالمانه شرايطو لاندي د کندهار او شا و خوا سيمو خلګ او قومي مشران په داسي سري او مخفي شکل سره منظموي چې د افغانستان د تاريخ ټول مورخين ورته حيران دي. ميرويس خان بالاخره خپل ملي قيام کامیابه کوي، او په افغانستان کې د صفوي استعمار يو اوږد فصل ختموي (مخونه، ۳۱۷-۳۱۹).

نور بيا

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خير و لولئ